

מפי כהן

שיעורו השבועי של

מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

לעילוי נשמת מו"ח הרה"ג המקובל הרב אליהו עטייה זצ"ל

ספר שופטים

פרק א

מי יעלה לנו בתחילה?

ראשי פרקים:

חזר העולם לאחוריו ✦ בספר יהושע - המשכיות, ובספר שופטים - מבוכה ✦ שבט יהודה ממלא את מקומו של יהושע ✦ השתהות מרובה עלולה לפגוע ✦ ספר שופטים - יציאה מן הסדר ✦ השופטים היו חלק מן המסורה ✦ מסורת הפסיקה ניתנה ליהושע בלבד ✦ יהושע הוא 'מלך' וגם 'ראש הסנהדרין' ✦ הלא היא כתובה על ספר הישר ✦ מאי ספר הישר? ✦ ספר שופטים מיישר את דרכם של ישראל

(ז) ובני קיני חתן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה מדבר יהודה אשר בנגב ערד וילך וישב את העם: (יז) וילך יהודה את שמעון אחיו ויכו את הכנעני וישב צפת ויחרימו אותה ויקרא את שם העיר חרמה: (יח) וילכד יהודה את עזה ואת גבולה ואת אשקלון ואת גבולה ואת עקרון ואת גבולה: (יט) ויהי ה' את יהודה וירש את ההר כי לא להוריש את יושבי העמק כי רכב ברזל להם: (כ) ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה וירש משם את שלשה בני הענק: (כא) ואת היבوسی ישב וירושלם לא הורישו בני בנימן וישב היבوسی את בני בנימן בירושלם עד היום הזה:

כיבוש בית אל

(כב) ויעלו בית יוסף גם הם בית אל וה' עמם: (כג) ויתירו בית יוסף בבית אל ושם העיר לפנים לזו: (כד) ויראו השמרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראנו נא את מבוא העיר ועשינו עמך חסד: (כה) ויראם את מבוא העיר ויכו את העיר לפי חרב ואת האיש ואת כל משפחתו שלחו: (כו) וילך האיש ארץ החתים ויבן עיר ויקרא שמה לזו הוא שמה עד היום הזה:

מקומות שלא הורישו השבטים

(כז) ולא הוריש מנשה את בית שאן ואת בנותיה ואת תענך ואת בנותיה ואת יושבי דור ואת בנותיה ואת יושבי יבלעם ואת בנותיה ואת יושבי מגדו ואת בנותיה ויואל הכנעני לשבת בארץ הזאת: (כח) ויהי כי חזק ישראל וישם את הכנעני למס והוריש לא הורישו: (כט) ואפרים לא הוריש את הכנעני היושב בגזר וישב הכנעני בקרב גזר: (ל) זבולן לא הוריש את יושבי קטרון ואת יושבי נהלל וישב הכנעני בקרב ויהיו למס: (לא) אשר לא הוריש את יושבי עכו ואת יושבי צידון ואת אחלב ואת אכזיב ואת חלבה ואת אפיק ואת רחב: (לב) וישב האשרי בקרב הכנעני יושבי הארץ כי לא הורישו: (לג) נפתלי לא הוריש את יושבי בית שמש ואת יושבי בית ענת וישב בקרב הכנעני יושבי הארץ וישבי בית שמש ובית ענת היו להם למס: (לד) וילחצו האמרי את בני דן ההרה כי לא נתנו לרדת לעמק: (לה) ויואל האמרי לשבת בהר

פרק א

המשך כיבוש הארץ

(א) ויהי אחרי מות יהושע וישאלו בני ישראל בה' לאמר מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה להלחם בו: (ב) ויאמר ה' יהודה יעלה הנה נתתי את הארץ בידו: (ג) ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי ונלחמה בכנעני והלכתני גם אני אתך בגורלך וילך אתו שמעון:

כיבוש בזק

(ד) ויעל יהודה ויתן ה' את הכנעני והפריז בידם ויכום בגזק עשרת אלפים איש: (ה) וימצאו את אדני בזק בגזק וילחמו בו ויכו את הכנעני ואת הפריז: (ו) וינס אדני בזק וירדפו אחריו ויאחזו אתו ויקצצו את בהנות ידיו ורגליו: (ז) ויאמר אדני בזק שבעים מלכים בהנות ידיהם ורגליהם מקצצים היו מלקטים תחת שלחני כאשר עשיתי פן שלם לי אלהים ויביאהו וירושלם וימת שם:

כיבוש ירושלים וחברון

(ח) וילחמו בני יהודה בירושלם וילכדו אותה ויכוה לפי חרב ואת העיר שלחו באש: (ט) ואחר ירדו בני יהודה להלחם בכנעני יושב ההר והנגב והשפלה: (י) וילך יהודה אל הכנעני היושב בחברון ושם חברון לפנים קרית ארבע ויכו את ששי ואת אחימן ואת תלמי:

לכידת קרית ספר על ידי עתניאל

(יא) וילך משם אל יושבי דביר ושם דביר לפנים קרית ספר: (יב) ויאמר קלב אשר יכה את קרית ספר וילכדה ונתתי לו את עכסה בתי לאשה: (יג) וילכדה עתניאל בן קנז אחי קלב הקטן ממנו ויתן לו את עכסה בתו לאשה: (יד) ויהי בבואה ותסיתהו לשאול מאת אביה השדה ותצנח מעל החמור ויאמר לה קלב מה לך: (טו) ותאמר לו הבה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני ונתתה לי גלת מים ויתן לה קלב את גלת עלית ואת גלת תחתית:

עזרת יהודה לשמעון בכיבוש נחלתם

יהושע עובר ללא עוררין, וכבר בספר דברים נקבע כי יהושע יהיה המנהיג הבא של ישראל, "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר: יִפְקֹד ה' אֱלֹקֵי הַרוּחַת לְכָל בָּשָׂר אִישׁ עַל הָעֵדָה: אֲשֶׁר יֵצֵא לִפְנֵיהֶם וְאֲשֶׁר יָבֵא לִפְנֵיהֶם וְאֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וְאֲשֶׁר יְבִיאֵם וְלֹא תִהְיֶה עֵדוּת ה' כִּצְאֹן אֲשֶׁר אֵין לָהֶם רָעָה: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ וְסַמַּכְתָּ אֶת יָדְךָ עָלָיו"⁵.

והנה בספר שופטים, עם הסתלקותו של יהושע, נפער חלל ולא נמצא מי שראוי למלא את החלל, ונראה מן הפסוק הראשון בספר שגם לא חיפשו מנהיג אלא נבוכו בשאלה איזה שבט יעלה בראשונה להילחם, "וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׁאַלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בַּה' לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה לָנוּ אֶל הַכְּנָעַנִי בְּתַחֲלָה לְהִלָּחֵם בּוֹ".

שבט יהודה ממלא את מקומו של יהושע

פתיחת הספר נראית כהתחלה באמצע ענין. בני ישראל מחפשים איזה שבט יעלה בתחילה, אך אין מבואר באיזו מלחמה מדובר. נראה כאילו ספר שופטים הוא המשך ישיר לספר יהושע ולכן אין צורך בהקדמות מיותרות - כיבוש הארץ ממשיך.

על השאלה 'מי יעלה', משיב ה': "יְהוּדָה יַעֲלֶה הִנֵּה נִתְּתִי אֶת הָאָרֶץ בְּיָדוֹ"⁶. מהנהגה של מנהיג יחיד עוברים בני ישראל להנהגה מסוג חדש - הנהגה של שבט. וכך אומרים חז"ל⁷:

"אמר רבי יודן: אלמלא שהעמיד הקדוש ברוך הוא אחרים תחתיהם, כבר חזר העולם לאחוריו. כתיב 'וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם, וְכָתִיב 'וַיֵּשֶׁב יִצְחָק וַיַּחְפוּר אֶת בְּאֵרוֹת הַמַּיִם'; כָּתִיב 'וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ; 'וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ' וַיֹּאמֶר ה' יְהוּדָה יַעֲלֶה בְּתַחֲלָה'..."⁸.

טבעו של עולם הוא, שהסתלקותו של מנהיג מעוררת טלטלה ו'מחזירה את העולם לאחוריו', אבל חסד עושה ה' עם ברואיו ומעמיד להם מנהיג חדש - יצחק מלא את מקומו של אברהם, יהושע מלא את מקומו של משה, ושבט יהודה ממלא את מקומו של יהושע.

השתהות מרובה עלולה לפגוע

בספר "שמונה קבצים"⁸ מביא מרן הרב קוק משל:

"עקירת הנטיעות המדוחקים בראשיתם אינה מאבדת את הגידול העבר של הנצרים, אלא היא לוקחת אותם עם כל כח גידולם, ועם כל רכושם אשר רכשו באותו המעמד של הקטנות והזעירות, ושולחתם במקום יותר מוכשר להם לפי התכונה של בגרותם שכבר הגיעו אליה, ולא עוד אלא שהזעירות מרובה היא שתבא הנטיעה החדשה תיכף וסמוך להעקירה, טרם שיתביש הלח שסגלו הנצרים מרענותם הקטנותית".

כשמעבירים נטיעה ממקום למקום, אסור להשתהות הרבה, כי השתהות מרובה עלולה לפגוע ביכולתה של הנטיעה להתקיים במקומה החדש.

חָרַס בְּאֵילֹן וּבְשֹׁעֲלָבִים וַתִּכְבַּד יַד בֵּית יוֹסֵף וַיְהִי לְמַס: (לו)
וּגְבוּל הָאָמְרִי מִמַּעֲלָה עֶקְרָבִים מִהַסְּלַע וּמַעֲלָה:

חזר העולם לאחוריו

בסימנא טבא אנו מתחילים ספר חדש, ספר שופטים, השני בספרי נביאים ראשונים. שמו של הספר, 'שופטים', נקרא על שם המנהיגים שעמדו לעם ישראל בתקופה שבין ההתנחלות בארץ ישראל לבין ראשית המלוכה.

בפתיחת הספר מוזכר מותו של יהושע, לבשר ששקעה שמשו של מי שהיו פניו כפני לבנה, ונפתחה תקופה חדשה שבה שימשו מנהיגים שונים שלא הגיעו למעלת משה רבנו ויהושע בן נון, אלא היו ככוכבים: מהם זעירים, מהם גדולים, מהם עמומים ומהם זוהרים - הכל לפי צרכי השעה ופני הדור.

דרכו של עולם היא, שתקופת הדמדומים שבין מנהיג שנסתלק לבית עולמו למנהיג הבא אחריו מלווה במבוכה רבה, וכך דרשו חז"ל⁹:

"וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּבְרַךְ אֱלֹקִים אֶת יִצְחָק בְּנוֹ, אָמַר רַבִּי סִימֹן: בְּכָל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיְהִי אַחֲרָיו', חֹזֵר הָעוֹלָם לְאַחֲרָיו; וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם - מִיד 'וְכָל הַבָּארוֹת' וְגו', וַיִּסְתַּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם, וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עַבְד ה' (יהושע א, א) - מִיד פֶּסֶק הַבָּאָר וְעַנְנֵי כְבוֹד וְהַמָּן, וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ (שופטים א, א) - מִיד נִתְּגַרוּ בְהֵן יִתִּידוֹת הָאָרֶץ, וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת שְׂאוּל (שמואל ב' א, א) - וּפְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בְּיִשְׂרָאֵל".

כשאברהם אבינו הסתלק העולם חזר לאיליותו ונסתתמו בארות החכמה והדעת, וכשמשה רבנו נפטר נסתלקו הבאר, המן וענני הכבוד.

החלל שנפער היה עצום וכדי להתגבר עליו נדרשו תעצומות נפש גדולות. ה' פנה ליהושע בשעת משבר זו ואמר לו: "מֹשֶׁה עֶבְדִּי מֵת וְעַתָּה קוּם עִבְרָ אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה"², קום מהאבלות, קום מאבדן ההנהגה הנסית שהיתה עד עכשיו, ותתקדם לקראת הקומה החדשה שעתידה להיבנות בעם ישראל.

בספר יהושע - המשכיות, ובספר שופטים - מבוכה

העברת שרביט ההנהגה ממשה רבנו ליהושע בן נון נעשתה על פי ה', וכך נחשכה המבוכה. ולא זו בלבד, יהושע קיבל חיזוק אלקי משולש, וכך כתב רש"י³ בספר יהושע:

"חזק ואמץ - בדרך ארץ..."

רק חזק ואמץ מאד - בתורה...

הלוא צויתך חזק ואמץ - במלחמה".

בשלושה תחומים זכה יהושע לחיזוק אלקי: בהנהגה של דרך ארץ - הנהגה מדינית-מעשית ראויה, בהנהגה של תורה ובהנהגה נכונה בשעת מלחמה.

בספר יהושע בולטת המשכיות, "משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע"⁴. המעבר בין מנהיגותו של משה למנהיגותו של

⁵ במדבר כז, טו-יח.

⁶ שופטים א, ב.

⁷ ילקוט שמעוני יהושע רמז א.

⁸ שמונה קבצים ה, מד.

¹ בראשית רבה סב, ד.

² יהושע א, ב.

³ רש"י יהושע א, ו-ט.

⁴ אבות פ"א, מ"א.

המיוחדת לו, ויוכל להביא לידי ביטוי את כוחות החיים שניתנו לו.

ממשיך המהר"ל:

"ושוב כל מה שהיה מן ספר שופטים, זהו מצד החטא אשר התחילו לצאת מן הסדר הראוי, ואילו לא חטאו לא נתן רק התורה וספר יהושע, שאלו הם מצד הסדר בלבד".

ספר שופטים פותח תקופה חדשה בעם ישראל, תקופה שיש בה יציאה מן הסדר - נפילות וירידות.

השופטים היו חלק מן המסורה

בפתיחת מסכת אבות מסדרת המשנה את השתלשלות מסירת התורה, וזו לשון המשנה¹²:

"משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה".

מי הם אותם 'זקנים' שמסרו את התורה לנביאים? היכן ממוקמת תקופת ה'שופטים' בשלשלת מסירת התורה?

רש"י שם מבאר:

"משה קיבל תורה מסיני וכו'. ולמדה לכל ישראל, שנאמר: 'ויכתב משה את השירה הזאת ביום ההוא וילמדה את בני ישראל'. ולמה נאמר: 'ומסרה ליהושע' ולא לאלעזר ולפנחס ולא לשבעים זקנים המתנבאים במחנה? שלא רצה למוסרה אלא למי שהיה ממת עצמו מנעוריו באהלי החכמה וקנה שם טוב בעולם, וזהו יהושע, שנאמר: 'יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל', ואף על פי שכתוב על פנחס 'תורת אמת היתה בפיהו' וגו'.

ויהושע לזקנים - ולא רצה למסרה לשבעים זקנים שהיו בימי משה אלא מסרה לזקנים שהיו רודים ושוטרים על ישראל, כמו שנאמר: 'ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע', וזקנים הללו מסרו לכל זקנים שהיו בכל דור ודור, כמו לעתניאל, ועתניאל לאהוד, ושאר שופטים שהיו אחריו עד שהגיע לנבואת עלי הכהן ולשמואל הרמתי".

יהושע היה שקדן ומסר נפשו על התורה מגיל צעיר, ולכן היה ראוי יותר מכל אדם אחר להימנות בין מוסרי התורה.

יהושע מסר לזקנים. רש"י מחדש, שבכלל הזקנים מנויים גם השופטים הנזכרים בספר שופטים, וכך מובא כבר ב"אבות דרבי נתן"¹³, שהשופטים היו חלק מן המסורה: יהושע קיבל ממשה, זקנים קיבלו מיהושע, שופטים קיבלו מזקנים, נביאים קיבלו משופטים וכו'.

מסורת הפסיקה ניתנה ליהושע בלבד

בהקדמה לספר "משנה תורה" מתאר הרמב"ם את שלשלת מסירת התורה בהרחבה, ובתוך דבריו מתייחס לתקופת יהושע ולתקופת השופטים, וכה דבריו:

"אף על פי שלא נכתבה תורה שבעל פה, לימדה משה רבנו כולה בבית דינו לשבעים זקנים. ואלעזר ופנחס ויהושע, שלושתן קיבלו ממשה. וליהושע שהוא תלמידו של משה רבנו מסר תורה שבעל

הדברים נכונים גם בנוגע להנהגה. כאשר נוצר חלל, והמעבר בין מנהיג למנהיג איננו מיד, יש לכך השלכות על מעמד ההנהגה שתבוא. הקב"ה ברוב חסדיו מכין את שושלת המנהיגות של ישראל, "הראה לו הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון דור דור ודורשיו, דור דור וחכמיו, דור דור ופרנסיו"⁹.

כך דרכו של עולם, שהקב"ה מעמיד מנהיג לישראל ובהסתלקותו מורגשת נפילת מתח אדירה, ומיד מצמיח ה' מנהיגות חדשה המתאימה לתקופה ולדור. עם הסתלקותו של מנהיג, העולם חוזר לאחוריו, אבל יחד עם זאת העולם מקבל דחיפה קדימה ועובר תהליך של תיקון.

ספר שופטים - יציאה מן הסדר

חז"ל אומרים¹⁰ על ספר יהושע:

"אלמלא חטאו ישראל - לא ניתן להם אלא חמישה חומשי תורה וספר יהושע בלבד, שערכה של ארץ ישראל הוא".

אילו לא חטאו ישראל, היו מקבלים את התורה ואת ספר יהושע בלבד, ושאר ספרי הנביאים לא היו ניתנים להם, כי עיקרם תוכחות על חטאי בני ישראל, ואם לא היו חוטאים, לא היו זקוקים לכל אלה, מלבד ספר יהושע שבו ערוכים ומסודרים הגבולות והנחלות, וכדברי רש"י שם:

"שכתוב בו ערך חלק של כל שבט ושבט ולא סגיא בלאו הכי, ולפי שבעטו וחטאו נוסף להם רוב חכמה שאר הספרים להטריחן יותר".

לא בכדי זכה ספר יהושע למעמד כה מיוחד, תקופתו של יהושע בן נון היא אחת מהתקופות היפות והטובות ביותר של עם ישראל בכל התנ"ך, תקופה של עבודת ה' ויישוב הארץ בקדושה ובטהרה. בכל ספר יהושע אין אזכור של עבודה זרה בקרב ישראל, ומלבד הפרשיה האומללה של עכן, שחטא בלקחו מן השלל, אין עוד פרשיות של כישלון.

יהושע ממשיך את תורת משה רבנו באופן מוחלט ואיננו נותן מקום לנפילות.

המהר"ל ב"חידושי אגדות"¹¹ מבאר:

"לא נתנה אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע, לפי שהתורה וספר יהושע הוא סדר העולם, כי התורה היא תורת האדם מה שראוי לעשות ומה שלא יעשה עד שיהיו מעשיו מסודרים כראוי וספר יהושע, בו נזכר חילוק הארץ עד שיהיו בו אחד, מסודר מיושב בארץ כראוי גם כן".

הקב"ה ברא עולם מסודר. לכל דבר יש מקום, זמן וייעוד משלו. התורה מלמדת אותנו מה מותר לעשות ומה אסור, מה מותר לאכול ומה אסור, מה מותר לדבר ומה צריך לחשוב וכו'. וגם סדר הישיבה בארץ ישראל, הנידון בספר יהושע, הוא חלק מהסדר האלקי. כל שבט בישראל צריך לדעת מה מקומו, כי רק כאשר ישב במקומו המדויק, יוכל לקבל את הארת התורה

⁹ עבודה זרה ה"א.

¹⁰ נדרים כ"ב.

¹¹ חידושי אגדות נדרים כ"ב ע"ב.

¹² אבות פ"א, מ"א.

¹³ אבות דרבי נתן א, ג.

משה אמר ליהושע שזקני הדור יהיו ממונים יחד אתו להביא את בני ישראל לארץ ישראל, ותהא הנהגתו עמהם בעצה אחת. אבל הקב"ה אמר ליהושע, שיביא את בני ישראל לארצם על פי דעתו, ואפילו בעל כורחם, מבלי להתחשב בדעתם ובדעת זקניהם. ואם לא ירצו לבוא, יש להנהיגם ביד תקיפה, ולא לתת מקום להנהגה בשני ראשים.

על דברי רש"י אלה הקשה הרב מבריסק, רבי יצחק זאב הלוי סולוביצ'ק¹⁶:

"וצריך ביאור, וכי משה מה שאמר מדעתו אמר, והרי מפי הגבורה אמר, ותורה היא, וכפי הנראה הרי סותרין דברי הקדוש ברוך הוא למה שאמר משה, וזה אי אפשר לומר כן.

ועוד צריך ביאור, מה הלשון 'טול מקל והך על קדקדן'."

והשיב:

"והנראה בזה, דהנה מצינו דמשה היה 'מלך' (כמו דאיתא ברמב"ם בפ"ו מהלכות בית הבחירה, ה"א), והיה גם כן 'ראש הסנהדרין' (כמו שאיתא ברמב"ם פ"א מהלכות סנהדרין ה"ג), וכמו כן מצינו דיהושע היה 'מלך', וכדכתיב בקרא 'כל איש אשר ימרה את פיך וגו' יומת' (יהושע א, יח), שאין שייך דין זה אלא במיוחד למלך, וכמו שאיתא ברמב"ם (פ"א מהלכות מלכים, ה"ג), והיה גם כן 'ראש הסנהדרין'.

והנה מהחילוקים שבין מלך וראש סנהדרין הם:

א. שראש הסנהדרין יש לו כח לדון רק כאשר הוא יחד עם הסנהדרין, שלעצמו לברו אין לו שום כח לדון, או ענינים אחרים שעל הסנהדרין לעשותם, אבל המלך, לו לברו הכח והשררה לעשות את אשר מדין המלכות.

ב. סנהדרין דנה הכל לפי התורה כמשפטה הכתוב בה, אבל המלך דן ורודה בעם כפי אשר יראו עיניו, דזהו דין המלכות.

ובזה יתבאר היטב פירוש רש"י הנ"ל, דהנה מינוי המלך צריך להיות על פי נביא (עיין פ"א מהלכות מלכים, ה"ג), אבל מינוי ראש הסנהדרין אין שום דינים בזה, אלא הגדול בחכמה שבכולן מושיבין אותו ראש עליהן (עיין פ"א מהלכות סנהדרין, ה"ג).

ולפי זה נראה, דמה שאמר משה ליהושע 'כי אתה תבוא את העם הזה' 'עם עמא' - 'זקנים שבדור יהיו עמך, הכל לפי דעתך ועצתך', היינו שאמר משה ליהושע שאתה תהיה 'ראש הסנהדרין', ולזה הזקנים שבדור הסנהדרין יהיו עמך, שבלעדיהם אין לראש הסנהדרין שום כח, כמו שכתבתי. וזה אמר משה מדעתו, שהרי אין צריך למינוי הזה שום דינים, כמו על פי נביא, כמו שכתבתי.

אבל הקדוש ברוך הוא אמר ליהושע, אתה תביא על כרחם, הכל תלוי בך, והיינו מינוי יהושע ל'מלך', ולכן הצטרך לומר הקדוש ברוך הוא, דאין מעמידים מלך אלא על פי נביא, והצטרך לנבואה למינויו, וכיון שהוא מלך 'הכל תלוי בך', דמלך לברו דן ורודה, ואינו צריך להימלך במישהו, ולכן גם אמר 'טול מקל והך על קדקדן', דמלך אין לו משפטים ודינים שעל פיהם ידון, אלא כפי שיראה לנכון, דזהו דין המלכות."

יהושע איננו מנהיג רגיל, יהושע הוא 'מלך' וגם 'ראש הסנהדרין', יש לו את כל הסמכויות. ולאור זאת מובנת המבוכה הגדולה שהתעוררה עם הסתלקותו. בעוד ספר יהושע נפתח בציווי ה' למשה: "מִשֶׁה עֲבָדִי מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה"¹⁷, ספר

פה וציווהו עליה. וכן יהושע, כל ימי חייו למד על פה. וזקנים רבים קיבלו מיהושע."

בש"ת "משנה הלכות"¹⁴ מעלה הרב מנשה קליין, האדמו"ר מאונגוואר, סתירה פנימית לכאורה בדברי הרמב"ם, וכה דבריו:

"[כתב הרמב"ם: אף על פי שלא נכתבה תורה שבעל פה למדה משה רבינו כולה דינו לשבעים זקנים, ואלעזר ופנחס ויהושע שלשתן קבלו ממה. [ע"כ.] הנה מבואר דאלעזר ופנחס ויהושע שלושן קבלתן שווה שקיבלו ממה רבנו. ושוב ממשיך וכותב רבנו, וליהושע שהוא תלמידו של משה רבנו, מסר תורה שבעל פה וציווהו עליה, וכן יהושע כל ימי חייו למד על פה, וזקנים רבים קיבלו מיהושע.

והנה בתוך דבריו נראין דבריו סותרין, שאחר שכתב 'ואלעזר ופנחס ויהושע, שלושן קיבלו ממה', חזר וכתב דרק ליהושע מסר תורה שבעל פה וציווהו עליה. עוד הוסיף בסמוך, נמצא מרב אשי עד משה רבנו עליו השלום ארבעים דורות, וסופר ומונה, ואלו הן: רב אשי מרבא, ורבא מרבה וכו', ושמואל מעלי, ועלי מפנחס, ופנחס מיהושע, ויהושע ממה רבנו, ומשה רבנו מפי הגבורה, נמצא שכולם מה' אלקי ישראל. והנה פה שנית כתב דפנחס קיבל מיהושע. ולא עוד אלא שהשמיט את אלעזר, ולעיל כתב דשלושתן קיבלו ממה...".

משיב ה"משנה הלכות":

"ולפי מה שכתבתי בסמוך נראה, דודאי משה רבנו למד תורה עם כל ישראל, שנאמר: 'ויכתוב משה את השירה ביום ההוא וילמדה את בני ישראל' (דברים לא, כב), אלא שזה היה דרך לימוד לומר שחייב כל אדם ללמוד כל התורה, אבל ליהושע מסר אופני הקיום, והוא הנקרא מסורה, 'משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע' (אבות פ"א, מ"א), ולא כתב ולמדה ליהושע, דללמוד למדה עם כל ישראל, אבל המסורה כדת מה לעשות מסר ליהושע דווקא, וציווהו עליה, והוא יכריח ויורה כדת של תורה בכל מקום שיסתפקו.

ומישוב, דודאי אלעזר ופנחס ויהושע שלושן קיבלו ממה, אבל זה סדרי הלימוד וכל התורה שבכתב ובעל פה, אבל מסירה דהוא המסורה 'מסרה ליהושע', ולא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול (ברכות טז ע"ב)".

אמנם סדרי הלימוד נמסרו גם לפנחס ואלעזר בני אהרן הכהן, אך מסורת הפסיקה, "כדת מה לעשות", ניתנה ליהושע בלבד.

יהושע הוא 'מלך' וגם 'ראש הסנהדרין'

בפסוקים המתארים את העברת המנהיגות ממה ליהושע נאמר: "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לַיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינַי כָּל יִשְׂרָאֵל הִזְק וְאֶמֶץ פִּי אֶתָּה תִּבְּוֹא אֶת הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָם לְתֵת לָהֶם וְאַתָּה תִּנְחַלְנָה אוֹתָם"¹⁵, וכתב רש"י שם:

"משה אמר לו ליהושע, זקנים שבדור יהיו עמך, הכל לפי דעתך ועצתך, אבל הקדוש ברוך הוא אמר ליהושע 'כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם' (דברים לא, כג), תביא על כרחם, הכל תלוי בך, טול מקל והך על קדקדן. דבר אחד לדור, ולא שני דברים לדור."

¹⁶ חידושי הגר"ז סימן קנו.

¹⁷ יהושע א, ב.

¹⁴ שו"ת משנה הלכות חלק יט סימן קסח.

¹⁵ דברים לא, ז.

לפי רבי אליעזר, 'ספר הישר' הוא ספר דברים, ספר הכניסה לארץ. בספר דברים חוזר משה על התורה לקראת מימושה בארץ ישראל, ומחנך אותם להנהגה של ישרות, בבחינת "ועשיתם הישר והטוב בעיני ה'".²² ואילו לפי רבי שמואל, 'ספר הישר' הוא ספר שופטים, שכן נאמר בו "בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו ועשה".²³

לכאורה, מציאות זו שכל אחד עושה הישר בעיניו, אינה מציאות של ישרות, אלא אדרבא, של יציאה מן היושר?

בהמשך שואלת הגמרא: בקינת דוד על שאול ויהונתן נאמר שלימוד בני יהודה קשת כתוב ב'ספר הישר', אם כן היכן רמזו בספר שופטים שבני יהודה הם מושכי קשת?

משיבה הגמרא: רמז לדבר אנו מוצאים במה שנאמר לגבי הגויים שנתרו בארץ ישראל לאחר כיבושה, שהותירם שם ה' "למען ידעת דרות בני ישראל ללמדם מלחמה".²⁴ ומלחמה שצריכה לימוד זו מלחמה הנעשית בעזרת קשת.

שואלת הגמרא: ומנין שפסוק זה המבאר שישראל למדו להלחם בקשת נאמר על בני יהודה?

משיבה הגמרא: שנאמר בתחילת ספר שופטים: "ויהי אחר מות יהושע וישאלו בני ישראל לה' לאמר מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה להלחם בו".²⁵ כלומר שבט יהודה ילחם תחילה, ואם כן סתם מלחמה העוסקת בספר שופטים עוסקת בבני יהודה. וכתב **המהרש"א שם:**

"והיכא רמיזא למען דעת דורות בני ישראל ללמדם וגו'. ובא זה בקינה זו שעל שאול, מפני שכל המלחמות שעשה יהושע לא היו צריכין לימוד מלחמה, כי ה' נלחם להם כמו שהבטיח ליהושע 'כאשר הייתי עם משה כן אהיה עמך', ובעבור זה אחר מות יהושע אמר ששאלו בני ישראל לה' 'מי יעלה לנו בתחלה להלחם', אחר שלא נדע בטכסיסי מלחמה, והשיב 'יהודה יעלה הנה נתתי וגו', ועל זה נמשך דברי הכתוב שאמר 'אלה הגוים אשר הניח ה' וגו', רוצה לומר, שאף שנתן הארץ ביד יהודה הניח אלה הגוים לנסות בהן את ישראל וגו', למען דעת דורות הבאים שאם יחטאו בני ישראל יהיו ככל הגוים להצטרך ללמוד טכסיסי מלחמה, שלא היו צריכין לזה כבר קודם שחטאו, כי ה' נלחם להם אז..."

ולזה במלחמות שאול עם פלשתים שנפל הוא ובניו ועם ה' בחרב כי לא היה ה' עמם, התחיל דוד בקינה על דבר זה, כי בזאת המלחמה נתקיים דברי 'ספר הישר' שהוא ספר שופטים שיצטרכו בני ישראל ללמוד מלחמה בדבר שלא היו צריכין קודם שחטאו שהיה ה' עמם".

בתקופת יהושע בולטת ההנהגה האלקית. בתקופה זו נכבשה ארץ ישראל ברובה, ולאחר פטירת יהושע נדרשו בני ישראל להשלים את המלאכה. הארץ הנשארת נכבשה בתכסיסי מלחמה ולא בדרך נס, להורות שהנהגת ה' עם ישראל תלויה במעשיהם, אם נוהגים מנהג ישראל, ה' נוהג אתם בחסד וברחמים ומצילים מיד מבקשי רעתם, ואם נוהגים כמנהג הגוים ח"ו, עליהם להשתמש באסטרטגיות לחימה ולהצטייד כראוי בכלי מלחמה יותר מהרגלם, כי ה' לא ילחם להם.

שופטים נפתח במבוכה ותהיה, "מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה להלחם בו".¹⁸

הלא היא כתובה על ספר הישר

במלחמת מלכי הדרום המתוארת בספר יהושע ע"י נזכר נס העמדת השמש בגבעון, וכך נאמר: "וידם השמש וירח עמד עד יקם גוי איביו הלא היא כתובה על ספר הישר".²⁰

נראה כי נס זה נכתב ב'ספר הישר' לפרסם את מלכות ה' בעולם. פעם נוספת שמוזכר ביטוי זה, היא בפסוקי הקינה שקונן דוד המלך על שאול ויהונתן, וכך נאמר שם:

"וילקנו דוד את הקינה הזאת על שאול ועל הונתן בנו: ויאמר ללמד בני יהודה קשת הנה כתובה על ספר הישר".²¹

כאן מוזכר 'ספר הישר' בנוגע למלחמה טבעית, שבה מלמדים אסטרטגיות לחימה.

נמצא שלפנינו שני מהלכים - יש 'ספר הישר' של ספר יהושע ובו מתוארת מלחמה אלקית-ניסית, ויש 'ספר הישר' של ספר שמואל ובו מלחמה טבעית עם השתדלות מעשית מאומצת.

מאי ספר הישר?

הגמרא בעבודה זרה שואלת: "מאי ספר הישר?", ומשיבה שמדובר בספר בראשית, שבו מסופרים מעשי האבות שנקראו 'ישרים', ומבואר שם היכן רמוזים נס העמדת השמש בגבעון ולימוד בני יהודה קשת, בספר בראשית.

האבות הקדושים סוללים את 'מסילת הישרים' של תולדות עם ישראל. וכך כתב הנצי"ב בהקדמתו לספר בראשית:

"למה מכונה זה הספר ביחוד בכינוי 'ישרים'? ... שהקב"ה ישר הוא ואינו סובל צדיקים כאלו אלא באופן שהולכים בדרך הישר גם בהליכות עולם ולא בעקמימות, אף על גב שהוא לשם שמים, דזה גורם חורבן הבריא והריסות ישוב הארץ. וזה היה שבח האבות שמלכד שהיו צדיקים וחסידים ואוהבי ה' באופן היותר אפשר, עוד היו 'ישרים', היינו שהתנהגו עם אומות העולם אפילו עובדי אלילים מכוערים, מכל מקום היו עמם באהבה וחשו לטובתם כאשר היא קיום הבריא".

אין מספיק להיות צדיק, צריך להיות גם ישר. זהו שבחם האמיתי של האבות, שהיו צדיקים וחסידים וגם בעלי ישרות פנימית - בעלי סברה ישרה וישרים בהליכות חייהם.

בהמשך מביאה הגמרא בעבודה זרה שתי דעות נוספות בנוגע לזהותו של 'ספר הישר':

"רבי אליעזר אומר: זה ספר 'משנה תורה', ואמאי קרו ליה 'ספר הישר'? דכתיב: 'ועשית הישר והטוב בעיני ה'...'.

רבי שמואל בר נחמני אומר: זה ספר שופטים, ואמאי קרו ליה 'ספר הישר'? דכתיב: 'בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו ועשה'."

²² דברים ו, יח.

²³ שופטים יז, ו.

²⁴ שופטים ג, ב.

²⁵ שופטים א, א.

¹⁸ שופטים א, א.

¹⁹ פרק י.

²⁰ יהושע י, יג.

²¹ שמואל ב' א, זי-יח.

השבטית, המשמשת הכנה לקראת בניית קומת המלכות והופעת משיח בן דוד.

ספר שופטים מספר את סיפור ימיה הראשונים של המדינה היהודית הראשונה. כיצד תיראה המדינה? הכל תלוי בעומק אמונתם של ישראל וישרות דרכם, האם יעשו הישר בעיניהם או הישר בעיני ה'.

ספר שופטים מיישר את דרכם של ישראל

לאור זאת נוכל לומר, שספר שופטים נקרא 'ספר הישר', כי הוא מיישר את דרכם של ישראל, ומחנכם ללכת אחרי ה', ומתוך כך לזכות בליווי אלקי מתמיד, ולא להזדקק להצטיידות יתירה בכלי מלחמה ותכסיסי לחימה יתר על המידה, כי ה' ילחם להם.

בספר שופטים באה שקיעת שמשה של המנהיגות הגדולה. תם עידן משה ותם עידן יהושע, ובמקומם מתבררת המנהיגות